

**DEMETERIKSI TULKITTUJEN TERRAKOTTAVEISTOS-
TEN IKONOGRAFINEN ANALYYSI - JOENSUUN TAIDE-
MUSEON ANTIIKIN KOKOELMAN KOLME VEISTOSTA**

Johanna Juurela
Kandidaatintutkielma
Taidehistoria
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Johanna Juurela	
Työn nimi Demeteriksi tulkittujen terrakottaveistosten ikonografinen analyysi – Joensuun taidemuseon antiikin kokoelman kolme veistosta	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 16 sivua
Tiivistelmä <p>Tutkielmassa tarkastellaan kolmea Joensuun taidemuseo Onnin antiikin kokoelmasta löytyvää Demeter-jumalattareksi tulkittua kreikkalaista terrakottaveistosta ja tutkitaan niiden sisältöä. Veistokset on Joensuun taidemuseon katalogissa nimetty Demetereiksi, mutta Leena Pietilä-Castrénin teoksessa <i>The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors</i>, jossa esitellään ja analysoidaan samoja veistoksia, identifiointeja ei ole tehty. Tutkielmassa pyritään kyseisen vastakkainasettelun innoittamana selvittämään, voidaanko veistokset sisältönsä perusteella identifioida Demetereiksi vai voisiko veistosten sisältö viitata myös muihin hahmoihin. Vastausta tutkimuskysymykseen etsitään ikonografisen sisällönanalyysin keinoin tutkimalla mitä tunnusmerkkejä ja attribuutteja veistokset sisältävät ja vertaamalla löydöksiä Demeterin ja mahdollisesti myös muiden analyysissä esiinnousseiden tunnusmerkkien ja attribuuttien kannalta relevanttien hahmojen perinteisiin esittämistapoihin antiikin taiteessa.</p> <p>Analyysi osoittaa, että kaikki kolme veistosta on mahdollista tunnistaa Demeteriksi tunnusmerkkiensä ja attribuuttiensa perusteella, mutta sisältö voi viitata myös muihinkin hahmoihin. Ensimmäisen veistoksen kohdalla merkittävimäksi tunnusmerkiksi nousee huntu ja kahden muun hyvin samankaltaisen veistoksen puolestaan polos-päähine ja kukka. Huntu, polos-päähine ja kukka voivat kaikki viitata Demeteriin, mutta eivät kuitenkaan yksinoikeudellisesti. Sisällönanalyysi vaatisi tuekseen siis myös muuta hahmon tunnistusta edesauttavaa tietoa ja tutkimusta, jotta veistokset voitaisiin varmemmin identifioida.</p>	
Asiasanat antiikki, antiikin taide, antiikin Kreikka, mytologia, Demeter, veistotaide, terrakottaveistos	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	DEMETER ANTIIKIN MYTOLOGIASSA	2
3	DEMETER ANTIIKIN TAITEESSA.....	4
4	JOENSUUN TAIDEMUSEON VEISTOKSET	7
	4.1 Veistos 1	7
	4.2 Veistokset 2 ja 3	9
5	PÄÄTÄNTÖ	13
	LÄHTEET.....	15

1 JOHDANTO

Tutkielmani käsittelee antiikin kreikkalaista taidetta ja mytologian hahmoa nimeltä Demeter, joka on maanviljelyn ja hedelmällisyyden jumalatar. Tarkastelen tutkielmasani kolmea Joensuun taidemuseo Onnin antiikin kokoelmasta löytyvää Demeteriksi tulkittua kreikkalaista terrakottaveistosta ja tutkin niiden sisältöä. Joensuun taidemuseo Onnin katalogissa veistokset on nimetty Demetereiksi, mutta Leena Pietilä-Castrénin teoksessa *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, jossa esitellään ja analysoidaan samoja veistoksia, identifiointia ei ole tehty. Joensuun taidemuseon identifiointien perusteista ei tässä tutkielmassa ole tarkempia tietoja. Pyrin tutkielmasani Joensuun taidemuseon identifiointien ja Pietilä-Castrénin identifiointien puutteen välisen vastakkainasettelun innoittamana selvittämään, voidaanko veistokset sisältönsä perusteella identifioida Demetereiksi vai voisiko veistosten sisältö viitata myös muihin hahmoihin. Tutkimuksen menetelmänä hyödynnän ikonografista analyysia. Tutkin ja analysoin mitä tunnusmerkkejä ja attribuutteja veistokset sisältävät ja vertaan löydöksiä Demeterin ja mahdollisesti myös muiden analyysissa esiinnoitettujen tunnusmerkkien ja attribuuttien kannalta relevanttien kreikkalaisen kulttuuripiirin hahmojen perinteisiin esittämistapoihin antiikin taiteessa.

Tutkielmani aineistona toimii Joensuun taidemuseo Onnin antiikin kokoelman kolme Demeteriksi tulkittua terrakottaveistosta, joista yksi on rintakuva ja kaksi seisovia hahmoja. Rintakuva on peräisin Kreikan arkaaiselta kaudelta noin 500-luvulta eaa. ja seisovat hahmot klassiselta kaudelta noin 400- ja 300-lukujen vaihteesta eaa.¹ Veistosten tekijät eivät ole tiedossa. Antiikin Kreikassa tällaisia terrakottafiguureja, eli savesta valmistettuja pienenveistoksia, valmistettiin kautta aikakauden laajasti ja monenlaisia. Suosituimpia olivat ihmis- ja jumalfiguurit sekä figuurit, jotka esittivät pitojen juhlijoita, tanssijoita, eläimiä ja karikatyyreja.² Pienillä terrakottafiguureilla oli myös monia funktioita. Niitä saatettiin käyttää hautajaislahjoina ja kodin koristeena, mutta erityisesti jumalia ja jumalattaria esittäviä figuureja esiintyi usein uskonnollisissa konteksteissa ja niitä käytettiin usein jumalten votiivilahjoina pyhäköissä ja yksityiskotien alttareilla.³

Tutkielmani kuuluu taidehistorian ja antiikin taiteen tutkimusalaan. Suomessa sijaitsevista kreikkalais-roomalaisista terrakottafiguureista – kattaen myös tämän tutkielman tutkimuskohteena olevat figuurit – aiempaa sisältöön painottuvaa tutkimusta on tehnyt Leena Pietilä-Castrén jo aiemmin mainitussa teoksessaan *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, joka on julkaistu vuonna 2007. Teoksesta löytyy perustiedot, kuten ajoitus, mitat ja nykyinen sijainti, ja

---

¹ Ajoitukset Joensuun taidemuseolta.

² Pietilä-Castrén, *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, 1.

³ Pietilä-Castrén, *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, 1.

tiivit kuvailevat analyysit kustakin figuurista mustavalkoisten kuvien kera. Demeter aiheesta puolestaan löytyy aiempaa tutkimusta monista antiikin taidetta, mytologiaa, kulttuuria ja uskontoa käsittelevistä kirjoista ja artikkeleista. Hyödynnän tutkielmasani muun muassa Paavo Castrénin teosta *Antiikin myytit* (2017) ja Simon Hornblowerin, Antony Spawforthin ja Esther Eidinowin teosta *The Oxford Classical Dictionary* (2012) sekä myös useampaa spesifimmin Demeteriä antiikin taiteessa ja uskonnossa käsittelevää artikkelia, kuten Mara Lynn Kellerin artikkelia "The Eleusinian Mysteries of Demeter and Persephone: Fertility, Sexuality, and Rebirth." (1988) ja Barbette Stanley Spaethin artikkeleita "The Goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief." (1994) ja "Greek Gods or Roman? The Corinthian Archaistic Blocks and Religion in Roman Corinth." (2017).

Olen jäsentänyt tutkielmani kattamaan ensin hieman mytologista taustaa Demeteristä, jonka jälkeen kerron kyseisen hahmon perinteisistä esitystavoista antiikin taiteessa. Varsinaisen analyysin olen jakanut kahteen alalukuun, joista ensimmäisessä käsittelen rintakuvaa ja toisessa kahta seisovaa hahmoa yhdessä niiden samankaltaisuuden vuoksi. Lopuksi päätän tutkielmani päätäntöön, jossa vedän yhteen ja pohdin analyysini lopputuloksia.

2 DEMETER ANTIIKIN MYTOLOGIASSA

Demeter on antiikin kreikkalaisen mytologian jumalatar, joka on titaanien Kronoksen ja Rhean tytär ja yksi Olympoksen kahdestatoista jumalasta. Demeter on maanviljelyn ja erityisesti maan hedelmällisyyden jumalatar, mutta koska tämän perinteisesti nähdään antavan elämän myös ihmisille ja eläimille,⁴ viitataan tähän yleisesti kokonaisvaltaisemmin hedelmällisyyden jumalattarena. Lisäksi Demeterin sanotaan olleen antiikin maailmassa rauhan välittäjä eri ihmisten ja kansojen välillä ja olleen avioliiton ja erityisesti synnytysten suojelija.⁵ Luonteeltaan hänet mielletään perinteisesti hyväntahtoiseksi ja suopeaksi.⁶ Jumalatarta palvottiin antiikin Kreikassa monissa kulteissa ja tälle uskottiin paljon vaikutusvaltaa tämän mytologisten ominaisuuksiensa pohjalta. Demeterin uskottiin voivan vaikuttaa erityisesti satojen onnistumiseen, ihmisten

---

⁴ Richardson, "Demeter."

⁵ Keller, "The Eleusinian Mysteries of Demeter and Persephone," 33.

⁶ Frösén, "Uskonto hellenistisessä maailmassa," 77.

hedelmällisyyteen ja kuolemanjälkeisen elämän onnellisuuteen.⁷ Roomalaisessa mytologiassa Demeterin vastine on viljan ja hedelmällisyyden jumalatar Ceres.⁸

Demeter on antiikin mytologiassa edellä mainittujen ominaisuuksien lisäksi myös vahva äitihahmo, erityisesti tyttärelleen manalan valtiatar Persefonelle. Ylijumala Zeuksen jälkeläinen Persefone, josta käytetään usein myös nimeä Kore eli tyttö tai neito, on kreikkaisessa mytologiassa yksi Demeterin useammasta lapsesta mutta näistä lapsista Demeterin myytin ja palvonnan kannalta usein keskeisin.

Myytin, joka avaa taustoja Demeteristä sekä tämän suhteesta Persefoneen, varhaisin ja parhaiten tunnettu versio on peräisin antiikin kreikkalaisesta runosta *Homeerinen hymni Demeterille*, joka on ajoitettu Kreikan arkaaiselle kaudelle.⁹ Persefonen ryöstö -nimellä tunnetussa myytissä manalan jumala Haades ryöstää Persefonen Zeuksen luvalla, mutta Demeterin tietämättä, vaimokseen alamaailmaan tämän poimiessa kukkia niityllä. Demeterin huomattua rakkaan Persefonensa kadonneen etsii tämä tyttärtään kulkien soihdun kanssa maan päällä onnettomana laiminlyöden velvollisuuksiaan luontoa kohtaan ja aiheuttaa maahan ankaran nälänhädän. Huomattuaan Persefonen ryöstön seuraukset Zeus päättää lopulta korjata päätöstään ja kääntää Haadesta palauttamaan Persefonen äidilleen. Haades kuitenkin ehtii syöttää Persefonelle granaattiomenan siemeniä, jotka sitovat Persefonen osaksi vuodeksi manalaan. Tämän vuoksi osallisten on sopeuduttava kompromissiin, jossa Persefone asuu vuoden talvipuolen puolisonsa kanssa manalassa ja kevään ja kesän maan päällä äitinsä kanssa.¹⁰

Kyseinen myytti loi antiikin maailmassa kontekstin etenkin kasvien kasvuun liittyvään mysteeriiin, sillä ilmiön nähtiin olevan tiiviisti yhteydessä tähän äiti-tytär pariin ja heidän asuinsijoihinsa alamaailmassa ja maan päällä. Ajateltiin, että maan sisään kylvetty siemen on Persefonen huomassa alamaailmassa, kunnes siemenestä alkaa kasvaa uutta elämää maan päälle, minkä nähtiin olevan lahja Demeteriltä.¹¹ Näin ollen Demeter ja Persefone olivat erottamattomia ja Demeter sai vahvat kytkökset alamaailmaan. Jumalattaret yhdistettiin perinteisesti tiiviisti toisiinsa ja heihin viitattiin usein termillä "kaksi yhdessä" ("two in one")¹² tai joskus jopa nimellä "Demeterit"¹³.

Demeterin ja Persefonen keskeisen dynamiikan selittämisen lisäksi myytti toimi antiikin maailmassa myös sekä vuodenaikojen vaihtelun että maanvilje-

---

⁷ Johnston, "Demeter, Myths, and the Polyvalence of Festivals," 374.

⁸ Castrén, *Antiikin myytit*, 43.

⁹ Richardson, "Demeter."

¹⁰ Castrén, *Antiikin myytit*, 39-40.

¹¹ Murray, *Who's Who in Mythology*, 65.

¹² Murray, *Who's Who in Mythology*, 65.

¹³ Richardson, "Demeter."

lystaidon keksimisen selittäjänä. Vuodenaikojen nähtiin muuttuvan Demeterin ja Persefonen eron ja jälleennäkemisen mukaan¹⁴ – ollessaan vuoden talvipuolen erossa tyttärestään Demeter suri ja luonto lakkasi kantamasta hedelmää, mutta kevään ja jälleennäkemisen Persefonen kanssa saavuttua oli Demeter jälleen iloinen ja luonto sai taas kukoistaa. Maanviljelystaidon keksiminen puolestaan kietoutui antiikin maailmassa Demeterin vaellukseen, jolla hän etsi kadonnutta tyttärtään, sillä tämä pysähtyi etsintämatkallaan Eleusiin kaupungissa, jossa tämä kohtasi kaupungin kuningasperheen ja päätyi perehdyttämään kuninkaan pojan Triptolemoksen ensimmäisenä ihmisenä maanviljelyyn. Myytti näin ollen kuvasi ihmiskunnan pääelinkeinon siirtymistä paimentolaisuudesta maanviljelyyn.¹⁵

3 DEMETER ANTIIKIN TAITEESSA

Demeter, kuten muutkin jumalattaret ja jumalat, kuvataan antiikin taiteessa – niin maalaus- kuin veistotaiteessakin – yleisesti antropomorfisena eli ihmisenkaltaisena. Demeter esitetään antiikin teoksissa aikuisena naisena, joka on tyypillisesti vaatetettu. Kuvaustapoja jumalattarella on kuitenkin useampia. Hänet esitetään usein istuvassa asennossa,¹⁶ mutta esitetään hänet monesti myös seisoen. Hänellä on usein vaaleahiuksisessa päässään kruunumainen polos-päähine,¹⁷ mutta usein antiikin ajan teoksissa jumalattaren päähineenä näkee myös erilaisia huntuja, jotka symboloivat jumalattaren surua liittyen Persefonen ryöstöön.¹⁸ Demeter esiintyy antiikin teoksissa lisäksi sekä yksin että usein myös tyttärensä Persefonen kanssa, sillä kuten aiemmin kävi jo ilmi, kytkeytyvät nämä kaksi jumalatar tiiviisti toisiinsa. Kyseiset jumalattaret esitetään taiteessa perinteisesti hyvin samankaltaisina ja osin samoin tunnusmerkein, mutta Demeterin rinnalla Persefonen voi kuitenkin tyypillisesti erottaa tämän nuorempien piirteidensä perusteella.¹⁹

Tyypillisten kuvaustapojen lisäksi Demeterillä on antiikin taiteessa myös monia attribuutteja, joista jumalatar voidaan tunnistaa. Tietoa Demeterin yleisimmistä attribuuteista löytyy erinäisistä lähteistä erilaisia ja niiden kokoonpano usein

---

¹⁴ Carr-Gomm, *The Hutchinson Dictionary of Symbols in Art*, osa "Ceres."

¹⁵ Castrén, *Antiikin myytit*, 42.

¹⁶ Castrén, *Antiikin myytit*, 41.

¹⁷ Castrén, *Antiikin myytit*, 41.

¹⁸ Spaeth, "The Goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief," 69.

¹⁹ Murray, *Who's Who in Mythology*, 65.

vaihtelee teoksista riippuen. Säännöllisimmin Demeterin attribuuteiksi mainitaan viljan- tai maissintähkä ja soihtu,²⁰ valtikka²¹ ja joko unikko,²² unikon siemenet²³ tai unikon siemenkoti²⁴. Lisäksi mainintoja löytyy myös narsissista²⁵ sekä hedelmästä, runsaudensarvesta ja maataloustyökaluista.²⁶

Nämä perinteisimmät Demeterin attribuutit ovat jäljitettävissä jumalattaren mytologisiin ominaisuuksiin ja myyttiin. Edellä mainituista erityisesti viljan- sekä maissintähkän, valtikan ja erilaisten maataloustyökalujen voi nähdä liittyvän läheisesti Demeterin asemaan maanviljelyn jumalattarena, kun taas hedelmän ja runsaudensarven puolestaan tämän asemaan hedelmällisyyden jumalattarena, sillä hedelmiä, kukkia ja maissia pursuava runsaudensarvi toimi antiikissa yltäkylläisyyden symbolina.²⁷ Unikko ja sen siemeniin liittyvät attribuutit puolestaan kytkeytyvät Demeteriin hyvin laajasti. Unikon kukan nähtiin antiikissa symboloivan unta ja kuolemaa,²⁸ mikä yhdistyy vahvasti Demeterin kytköksiin alamaailmaan, kun taas unikon siemenkodan ja sen sisältämien lukuisten siementen nähtiin symboloivan Demeterin hedelmällisyyttä ja oli yhteydessä myös Demeterin asemaan maanviljelyn jumalattarena, sillä unikon siemeniä viljeltiin myös satokasvina.²⁹

Soihdun ja narsissin voi puolestaan nähdä liittyvän läheisesti Persefonen ryöstöstä kertovaan myyttiin ja tätä kautta itse Demeteriin. Soihdun voi nähdä viittauksena Demeterin vaellukseen, jolla hän etsi kadonnutta tyttärtään kulkien maan päällä tällaista kantaen tai myös symbolisena viittauksena Persefonen vuosittaiseen paluuseen alamaailman pimeydestä.³⁰ Narsissi puolestaan oli juuri se kukka, jota Persefone oli poimimassa niityllä, kun Haades ilmestyi ja ryösti tämän vaimokseen maanalaan.³¹

Näiden erinäisten attribuuttiesineiden lisäksi Demeteriin on liitetty myös tiettyjä eläimiä, jotka saattavat esiintyä taiteessa jumalattaren yhteydessä. Perinteisesti eläimistä Demeteriin liitettiin käärme, sika ja kurki.³² Käärme yhdistettiin jumalattareen, sillä sen nähtiin symboloivan parantamisen taitoa ja uudelleen syntymistä ja

---

²⁰ Esim. Castrén, *Antiikin myytit*, 41; Richardson, "Demeter."

²¹ Esim. Richardson, "Demeter"; Christidis & Dourdoumas, "Once Again: A Sacrificing Goddess," 503.

²² Richardson, "Demeter."

²³ Christidis & Dourdoumas, "Once Again: A Sacrificing Goddess," 503.

²⁴ Spaeth, "The Goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief," 70.

²⁵ Castrén & Pietilä-Castrén, *Antiikin käsikirja*, 123.

²⁶ Carr-Gomm, *The Hutchinson Dictionary of Symbols in Art*, osa "Ceres."

²⁷ Carr-Gomm, *The Hutchinson Dictionary of Symbols in Art*, osa "cornucopia".

²⁸ Keller, "The Eleusinian Mysteries of Demeter and Persephone," 32.

²⁹ Spaeth, "The Goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief," 70-71.

³⁰ Spaeth, "Greek Gods or Roman?" 410.

³¹ Murray, *Who's Who in Mythology*, 63.

³² Castrén & Pietilä-Castrén, *Antiikin käsikirja*, 123.

sika, sillä sen nähtiin symboloivan hedelmällisyyttä ja luonnon hoivaa.³³ Kurki puolestaan oli antiikissa erityisen arvostettu väsymättömän lentokykynsä ansiosta ja sen siivet toimivat amuletteina uupumusta vastaan, mutta syy miksi kurki oli antiikissa pyhitetty Demeterille ei ole nykypäivänä tiedossa.³⁴

Esimerkkinä antiikin aikaisesta teoksesta, jossa Demeter esiintyy eräiden perinteisten tunnusmerkkien ja attribuuttiensa kanssa on alla kuva länsikreikkalaisesta terrakottarintakuvasta noin vuodelta 420-400 eaa. (kuva 1). Tässä Demeteriksi tunnistetussa veistoksessa hahmo kantaa päässään polos-päähinettä ja pitelee oikeassa kädessään soihtua ja vasemmassa kädessään pientä sikaa rintaansa vasten. Tosin tämän, kuten monen muunkin Demeteriksi tulkitun veistoksen kohdalla ei ole pois suljettu mahdollisuutta, etteikö veistos voisi esittää myös Persefonea, sillä veistoksessa esiintyvät tunnusmerkit ja attribuutit voisivat viitata myös häneen.

Kuva 1: Terrakottarintakuva Demeteristä tai Persefonesta käsissään soihtu ja sika. Taranto 420-400 eaa. © The Trustees of the British Museum. https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1856-1226-325. Kuva: The British Museum.

³³ Keller, "The Eleusinian Mysteries of Demeter and Persephone," 32.

³⁴ Biedermann, *Suuri symbolikirja*, 164.

4 JOENSUUN TAIDEMUSEON VEISTOKSET

4.1 Veistos 1

Kuva 2: Veistos 1. Kuva: Joensuun taidemuseo.

Ensimmäinen tarkastelemani Joensuun taidemuseo Onnin antiikin kokoelman Demeteriksi tulkittu veistos on frontaalinen itäkreikkalainen kokonaisena säilynyt patsaan yläosa 500-luvulta eaa. (kuva 2). Veistos on 32,2 senttimetriä korkea, 21 senttimetriä leveä ja syvyydeltään 7,8 senttimetriä. Se painaa 906 grammaa ja on materiaaliltaan muotissa poltettua punasavea.³⁵ Veistos on melko kulunut, eikä maalauksjälkiä ole enää näkyvissä. Takaa veistos on sileä.

---

³⁵ Veistoksen provenienssitiedot ja mitat Joensuun taidemuseolta.

Veistoksesta on erotettavissa vaatetettu naishahmo, jolla on kasvoillaan arkaaista hymyä muistuttava ilme. Veistos rajautuu noin hahmon vyötärön kohdalta ja kattaa hahmon ylävartalon. Tarkempaa asentoa esimerkiksi käsien osalta on veistoksesta haastava erottaa veistoksen kuluneisuuden vuoksi, mutta hartioiden perusteella vaikuttaisi siltä, että kädet olisivat melko neutraalissa asennossa hahmon sivuilla. Päässä hahmolla on päähine tai kruunu, jossa on kiinni hunttu, joka laskeutuu laskostuvasti hahmon harteille. Hahmon pään ja kaulan molemmin puolin erotuvat hunnun suorasti alaspäin soljuvat laskokset ja hunnun reuna on kuvattu laskostuvan aaltoilevasti. Erotettavia hiuksia ei päähineen ja hunnun alta ole juurikaan näkyvissä. Lisäksi aiemman tutkimuksen mukaan hahmolla olisi korvissaan ylösalaisin olevien pyramidien muotoiset korvakorut,³⁶ mutta jälkiä niistä on ainakin paljaalla silmällä haastava, ellei mahdoton erottaa.

Veistos on sisällöltään, tai ainakin tähän päivään säilyneeltä sisällöltään, hyvin pelkistetty ja tarjoaa suhteellisen niukasti vihjeitä hahmon mahdollisesta identiteetistä. Esimerkiksi erityisen identifioivia attribuuttiesineitä ei veistoksessa ole erotettavissa eikä hahmon vaatteitakaan huntua lukuun ottamatta pysty erityisemmin tunnistamaan. Sisällöllisistä elementeistä hahmon hunttu tarjoaakin melkein ainoan vihjeen hahmon tunnistamiseen. Hunttu ja hunnutettu pää on kreikkalaisessa ikonografiassa perinteisesti merkki surusta,³⁷ joten veistos voisi esittää jotakin surevaa hahmoa tai olla muuten yhteydessä suruteemaan. Muun muassa Demeter kuvataan antiikin taiteessa usein huntupäisenä – Demeter suree Persefonen ryöstöä ja poissaoloa. Hunttu ei kuitenkaan ole yksinomaan vain Demeterin päähine vaan esiintyy antiikin taiteessa laajalti niin tavallisilla naishamoilla kuin jumalattarillakin. Pelkän hunnun perusteella hahmoa ei siis pysty varmuudella tunnistamaan, mutta se ei myöskään poissulje mahdollisuutta, etteikö hahmo voisi esittää Demeteriä.

Vaikka veistoksen varsinainen sisältö tarjoaakin suhteellisen niukasti vihjeitä hahmon mahdollisesta identiteetistä, saattaa veistoksen kuvatyypin kuitenkin valottaa asiaa hieman enemmän. Veistoksen kuvatyypin muistuttaa nimittäin kreikkalaisia hautajaisrintakuvia. Tällaiset hautajaisrintakuvat ovat pääosin naishahmoisia ja jaoteltu eri ryhmiin niiden sisällön ja valmistusmateriaalin mukaan. Kivistä valmistetut figuurit toimivat pääsääntöisesti hautamerkkeinä, mutta terrakottaveistoksia on puolestaan perinteisesti yhdistetty erilaisiin votiivi-konteksteihin ja vaikuttaisivat olleen yhteydessä alamaailman jumaluuksien palvontaan.³⁸ Lisäksi koska rintakuvat perinteisesti rajautuvat noin vartalon puolestavälistä, on tulkittu, että vartalon alaosa ja eritoten kohtu oli tarkoitettu kuviteltavaksi maan sisällä sijaitsevaksi, mikä loisi

---

³⁶ Pietilä-Castrén, *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, 32.

³⁷ Sturgeon, "Greek Funerary Busts," 232.

³⁸ Sturgeon, "Greek Funerary Busts," 231.

mielekkään yhteyden erityisesti Demeteriin tai Persefoneen, joilla molemmilla oli vahvat kytkökset niin hedelmällisyyteen kuin alamaailmaankin.³⁹ Lisäksi joillakin kyseisen kuvatyypin veistoksilla esiintyy korvissa merkkejä korvakoruista,⁴⁰ mikä edelleen voisi vahvistaa veistos 1:n luokittelua hautajaisrintakuvaksi, sillä kuten aiemmin kävi jo ilmi, on veistoksella aiemman tutkimuksen mukaan korvissaan korvakorut, vaikkakin hyvin kuluneet. Siispä mikäli veistos olisi tällainen hautajaisrintakuva voisi veistoksen tulkita mitä todennäköisimmin esittävän Demeteriä tai Persefonea, mitä myös veistoksen sisällöllinen anti voisi tukea.

4.2 Veistokset 2 ja 3

Kuva 3: Veistos 2. Kuva: Joensuun taidemuseo. Kuva 4: Veistos 3. Kuva: Joensuun taidemuseo.

³⁹ Sturgeon, "Greek Funerary Busts," 232-233.

⁴⁰ Sturgeon, "Greek Funerary Busts," 233.

Koska veistokset 2 (kuva 3) ja 3 (kuva 4) muistuttavat hyvin paljon toisiaan, analysoin niitä rinnakkain tässä osiossa. Veistokset 2 ja 3 ovat molemmat peräisin Boiotiasta Kreikan klassiselta kaudelta noin 400- ja 300-lukujen vaihteesta eaa. Veistos 2 on 32,4 senttimetriä korkea, 8,4 senttimetriä leveä, 9,2 senttimetriä syvä ja painaa 640 grammaa. Veistos 3 on hieman pienempi. Se on 27 senttimetriä korkea, 6,9 senttimetriä leveä, 6,8 senttimetriä syvä ja painaa 408 grammaa. Molemmat on valmistettu muotissa valetusta poltetusta punasavesta vain edestäpäin katsottaviksi ja molemmissa on säilynyt jonkin verran merkkejä maalauskoristelusta, veistoksessa 2 hieman enemmän.⁴¹

Molemmista veistoksista on erotettavissa seisova vaateettu naishahmo. Molemmat hahmot seisovat frontaalisesti jalustan päällä katsoen eteenpäin oikea käsi kohotettuna rinnan päälle, mahdollisesti pidellen kädessään jotakin, vasemman käden ollessa hahmon sivulla. Ainut näennäinen ero hahmojen asennossa löytyy jaloista. Veistosten vaatteiden laskoksista voi erottaa, kuinka veistos 2 seisoo oikea jalka eteenpäin tuotuna ja veistos 3 puolestaan vasen jalka eteenpäin tuotuna. Tätä ruumin painon jakautumista eri jaloille lukuun ottamatta ovat hahmojen asennot lähes identtiset. Asento monine pienine variaatioineen on tyypillinen Boiotiassa 300-luvulla eaa. valmistetuille naishahmoisille terrakottaveistoksille.⁴²

Hahmoilla on yllään laskostuva varpasiin asti ulottuva kokopitkä vaate, jonka mahdollisesti vyö tai jokin vyön kaltainen jakaa lantion kohdalta poikki. Vaateen kaula-aukko veistos 2:n kohdalla näyttää v-muotoiselta, mutta veistos 3:n kohdalla kaula-aukon muodosta ei juurikaan saa selvää veistoksen kuluneisuuden vuoksi. Vaate on kuitenkin aiemmassa tutkimuksessa molempien veistosten osalta tunnistettu peplukseksi,⁴³ joka on doorilainen villasta valmistettu hihatton naisten vaate, johon voitiin – samaan tapaan kuin kyseisissä veistoksissa – lisätä vyö lantion kohdalle.⁴⁴ Säilyneiden maalausjälkiensä perusteella peplokset näyttäisivät pääosin valkoisilta, mutta alkuperäiset värit ovat hyvin voineet kulua ajan saatossa.

Päässään molemmat veistokset puolestaan kantavat laakeaa pyöreää päähinettä, jonka alta näkyy suuri kampaussuonine pyöreine palmikoineen. Päähineet voidaan tunnistaa kreikkalaiseksi polos-päähineeksi,⁴⁵ joka on perinteisesti Demeterin tunnusomainen päähine mutta esiintyy Kreikan taiteessa yleisesti myös muilla jumalattarilla kuten esimerkiksi Persefonella, rakkauden ja kauneuden jumalatar Afroditella ja avioliiton ja synnytysten suojelija Heralla.⁴⁶ Polos-päähine siis rajaa jonkin verran sitä, mitä hahmoa veistokset voisivat esittää mutta ei varmuudella osoita yksittäiseen tiettyyn hahmoon. Hahmojen suuret ja koristeelliset palmikkokampaukset

---

⁴¹ Veistosten provenienss tiedot ja mitat Joensuun taidemuseolta.

⁴² Pisani, "The Collection of Terracotta Figurines in the British School at Athens," 285.

⁴³ Pietilä-Castrén, *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, 8–9.

⁴⁴ Castrén & Pietilä-Castrén, *Antiikin käsikirja*, 416.

⁴⁵ Pietilä-Castrén, *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, 8–9.

⁴⁶ Spaeth, "Greek Gods or Roman?" 404.

ovat puolestaan tyypillisiä Boiotiassa 400- ja 300-luvuilla eaa. valmistetuille naishahmoisille terrakottaveistoksille,⁴⁷ mutta eivät varsinaisesti tunnusomaisia kenellekään tietylle hahmolle tai henkilölle. Veistos 3:n kampausten kohdalla ei ole juuri säilynyt paljaalla silmällä erotettavia maalauskoristelun jäämiä, mutta veistos 2:n kampausta näyttää maalauskoristelu jälkiensä perusteella punaiselta.

Molemmissa veistoksissa hahmon oikea käsi on kohotettuna rinnan päälle ja kämmenen asennon perusteella näyttää siltä kuin ne pitelisivät käsissään jostakin esinettä. Kämmen on rinnan päällä asennossa, jossa kaikki sormet osoittavat ylöspäin ja peukalo on vasten muita sormia luoden otteen, jolla voisi pitää kiinni jostakin kevyestä esineestä. Veistokset ovat tosin paikoin kuluneita eikä mahdollisista käsissä olevista esineistä ole jäljellä juurikaan paljaalla silmällä erotettavia jälkiä. Aiemmassa tutkimuksessa molempien veistosten on kuitenkin tunnistettu pitelevän kädessään rinnan päällä kukkaa,⁴⁸ jota ei tosin ole tarkemmin kummankaan veistoksen osalta määritelty miksiäkään tietyksi lajiksi. On mahdollista, että kukka olisi alun perin ollut esimerkiksi unikko tai narsissi, jotka molemmat mielletään muun muassa Demeterin attribuuteiksi, mutta koska kukka on molemmissa veistoksissa kovin kulunut eikä siitä löydy tarkempaa lajierittelyä, jää tunnistus tässä kohtaa vain spekulatiiviselle tasolle.

Näistä edellä mainituista sisällöllisistä tekijöistä erityisesti polos-päähine ja kukka tarjoavat loppujen lopuksi antoisimmat vihjeet hahmojen tunnistamiseen, sillä hahmojen vaate ja kampausta ovat melko neutraaleja ja laajalti kreikkalaisessa kuvanveistossa käytettyjä eivätkä sellaisenaan viittaa kehenkään tiettyyn hahmoon. Polos-päähine puolestaan viittaa mitä todennäköisimmin johonkin jumalattareen, sillä kyseinen päähine esiintyy kreikkalaisessa taiteessa lähes yksinomaan jumalattarilla,⁴⁹ ja kukka attribuuttina osaltaan rajaa, ketä jumalattaria veistokset voisivat esittää. Koska kukkia on kuitenkin hyvin vaikea erottaa, saati tunnistaa, eikä aiemmassakaan tutkimuksessa lajia ole kummankaan veistoksen osalta eritelty, voi kukka melko pitkälti esittää mitä tahansa kukkaa. Demeterin lisäksi kukkia attribuutteina onkin osuvasti myös Persefonella, Afroditella ja Heralla, jotka kaikki kantavat päässään tyypillisesti myös polos-päähinettä. Persefonen kukka-attribuutti on äitinsä tavoin unikko,⁵⁰ Afroditen ruusu⁵¹ ja Heran puolestaan lilja⁵². Näiden sisällöllisten tekijöiden valossa on siis mahdollista, että veistokset voisivat esittää Demeteriä, mutta voisivat ne samalla todennäköisyydellä esittää myös esimerkiksi Persefonea, Afroditea tai Heraa.

---

⁴⁷ Pisani, "The Collection of Terracotta Figurines in the British School at Athens," 285.

⁴⁸ Pietilä-Castrén, *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*, 8–9.

⁴⁹ Spaeth, "Greek Gods or Roman?" 404.

⁵⁰ Murray, *Who's Who in Mythology*, 65.

⁵¹ Castrén & Pietilä-Castrén, *Antiikin käsikirja*, 11.

⁵² Castrén & Pietilä-Castrén, *Antiikin käsikirja*, 207.

Lopuksi näiden kahden seisovan veistoksen osalta nostan vielä esiin vertailukohteeksi Ruotsin Medelhavsmuseetin antiikin kokoelmasta löytyvän Demeteriksi tulkitun terrakottaveistoksen, joka on analysoimieni seisovien veistosten tavoin peräisin Boiotiasta 400- ja 300-lukujen vaihteesta eaa. (kuva 5). Kyseinen veistos on lähes identtinen tutkimieni veistosten kanssa lukuun ottamatta veistoksen huomattavasti paremmin säilynyttä maalauskoristelua. Hahmo seisoo jalustalla oikea käsi kohotettuna rinnan päälle vasemman käden ollessa hahmon sivulla. Hahmolla on päässään polos-päähine ja suuri palmikoista muodostuva kampa ja yllään valkoinen peplos, jossa on punaisia yksityiskohtia. Lisäksi hahmolla kaulakoru ja molemmissa ranteissaan rannekoruja, jotka kaikki on lisätty veistokseen maalauksina. Mielenkiintoista kyllä tässäkin veistoksessa ei ole ainakaan paljain silmin erotettavissa kukkaa, jota hahmo pitelisi rinnan päälle kohotetussa kädessään, vaikka maalauskoristelu onkin suhteellisen hyvin säilynyt. Kenties kukka on tämänkin veistoksen kohdalla pahoin kulunut tai kukkaa ei ole alun perin ollutkaan. Joka tapauksessa veistoksen on Medelhavsmuseetin tietokannassa tulkittu esittävän Demeteriä, mikä osaltaan tukee myös Joensuun taidemuseon veistosten Demeteriksi tunnistamista.

Kuva 5: Figuriini. Boiotia 430-370 eaa. 24,5 x 6 cm. Statens museer för världskultur - Medelhavsmuseet, <https://collections.smvk.se/carlotta-mhm/web/object/3100942>. Kuva: Medelhavsmuseet 2009-.

5 PÄÄTÄNTÖ

Ensimmäisenä tarkastelemassani Joensuun taidemuseon antiikin kokoelman terrakottaveistoksessa (veistos 1) on suhteellisen vähän hahmon tunnistusta edesauttavia sisällöllisiä elementtejä. Rintakuvassa ei ole erotettavissa erityisen identifioivia attribuuttiesineitä eikä hahmon asuakaan pysty erityisemmin tunnistamaan. Hahmon hunnusta voi tosin päätellä, että veistos esittäisi surevaa hahmoa, mikä sopisi myös Demeteriin. Rintakuvan varsinaisen sisällön sijaan hahmon tunnistamisen kannalta merkittävämmäksi tekijäksi nouseekin veistoksen mahdollinen kuvatyyppi, joka muistuttaa kreikkalaista hautajaisrintakuvaa. Terrakottaisten votiivi-konteksteihin liitettyjen hautajaisrintakuvien on perinteisesti tulkittu esittävän alamaailmaan yhdistettyjä jumalattaria, kuten Demeteriä tai Persefonea.

Toisena tarkastelemani terrakottaveistokset (veistos 2 ja 3) sisältävät puolestaan hieman enemmän analysoitavaa. Hahmojen asento ja vaatteet ovat rintakuvaa paremmin tunnistettavissa ja myös yhden attribuuttiesineenkin voi aiempaan tutkimukseen nojaten havaita. Näiden seisovien veistosten hahmon tunnistamisen kannalta merkittävimpiä tekijöitä ovat hahmojen polos-päähineet ja käsissään pitilemät kukat. Polos-päähineestä hahmojen voi päätellä todennäköisesti esittävän jotakin jumalataria ja kukka attribuuttina rajaa kuka jumalatar voisi olla kyseessä. Sekä polos-päähine että kukka voisivat viitata Demeteriin, mutta koska kukan lajia ei kummaankaan veistoksen osalta pysty tunnistamaan, on hahmon identiteetille monia muitakin mahdollisuuksia.

Mainitsin sekä rintakuvan että seisovien veistosten sisällönanalyysin ohessa myös lyhyesti säilyneistä maalauskoristelijäljistä. Etenkin rintakuvassa maalauskoristelu on pahoin kulunut eikä seisovissakaan figuureissa ole kuin muutamia maalijäämiä. En kuitenkaan keskittynyt analyysissäni näihin maalijäämiin lyhyttä mainintaa enempää, sillä näkyvät värit ovat hyvin voineet muuttua tai kulua ajan saatossa eikä alkuperäisistä väreistä täten ole täyttä varmuutta. Antiikissa kyseisten veistosten alkuperäisellä maalauskoristelulla on hyvinkin saattanut olla sisällöllistä painoarvoa, sillä antiikin teoksiin lisättiin usein värien avulla muun muassa yksityiskoh-
tia, joita ei ollut mahdollista tuoda esiin veistäen,⁵³ kuten vertailukohteena käyttämäni Medelhavsmuseetin veistos hyvin havainnollistaa. Esimerkiksi mikäli seisovien figuurien alkuperäinen maalauskoristelu olisi kukkien kohdalla säilynyt, voisi väri mahdollisesti paljastaa enemmän kukan lajista ja täten tarjota merkittävän vihjeen hahmon tunnistamiseksi.

---

⁵³ Ridgway, "Birds, 'Meniskoi,' and Head Attributes in Archaic Greece," 584.

Lopuksi palatakseni tutkimuskysymykseeni, voidaanko tarkastelemani veistokset sisältönsä perusteella identifioida Demeteriksi vai voisiko veistosten sisältö viitata myös muihin hahmoihin, totean veistosten hahmojen tunnistamisen olevan pelkän sisällön perusteella haasteellista. Rintakuva on hunnun perusteella mahdollista tunnistaa Demeteriksi, mutta tunnistusta ei kuitenkaan ole kovin kannattavaa laittaa vain yhden tunnusmerkin varaan. Huntu voi viitata myös muihin suruteemaisiin hahmoihin tai henkilöihin. Toisaalta kuvatyypin, jota rintakuva mahdollisesti edustaa, saattaa antaa vakaamman perustan hahmon Demeteriksi tulkitsemiselle. Seisovat hahmot puolestaan voidaan tunnistaa Demeteriksi erityisesti polos-pähineen ja kukan perusteella, mutta tunnistus ei kuitenkaan ole aukoton muiden samoja tunnusmerkkejä kantavien hahmojen vuoksi. Siispä mikäli veistokset voitaisiin suuremmalla varmuudella tunnistaa, vaatii sisällönanalyysi tuekseen myös muuta hahmojen tunnistamista edesauttavaa tietoa ja tutkimusta, jota Joensuun taidemuseo onkin identifioinneissaan epäilemättä hyödyntänyt. Esimerkiksi veistosten alkuperäisen löytöpaikan ja käyttötarkoituksen selvittäminen voisi mahdollisesti tarjota merkittävän vihjeen hahmojen tunnistamisessa.

LÄHTEET

Aineisto

- Veistos 1: Demeter, hedelmällisyyden jumalatar, 500-luku eaa. (JTM-585). Muotissa poltto/punasavi, 32,2 x 21 x 7,8 cm. Joensuun taidemuseo Onni, Onni Okkosen kokoelma. Kuva: Joensuun taidemuseo.
- Veistos 2: Demeter, hedelmällisyyden jumalatar, 400-luvun loppu – 300-luvun alku eaa. (JTM-587). Muotissa poltto/punasavi, 32,4 x 8,4 x 9,2 cm. Joensuun taidemuseo Onni, Onni Okkosen kokoelma. Kuva: Joensuun taidemuseo.
- Veistos 3: Demeter, hedelmällisyyden jumalatar, 400-luvun loppu – 300-luvun alku eaa. (JTM-589). Muotissa poltto/punasavi, 27 x 6,9 x 6,8 cm. Joensuun taidemuseo Onni, Onni Okkosen kokoelma. Kuva: Joensuun taidemuseo.

Tutkimuskirjallisuus

- Biedermann, Hans. *Suuri symbolikirja*. Toimittanut ja suomentanut Pentti Lempäinen. Porvoo: Helsinki: Juva; WSOY, 1993.
- Carr-Gomm, Sarah. *The Hutchinson Dictionary of Symbols in Art*. Oxford: London: Helicon; Duncan Baird Publishers, 2005.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=268784>.
- Castrén, Paavo. *Antiikin myytit*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 2017.
- Castrén, Paavo, Leena Pietilä-Castrén, Ria Berg & Tiina Tuukkanen. *Antiikin käsikirja*. Helsinki: Otava, 2000.
- Christidis, Maria & Heinrike Dourdoumas. "Once Again: A Sacrificing Goddess. Demeter – What's up with her Attribute?" In *Greek Art in Motion: Studies in Honour of Sir John Boardman on the Occasion of His 90th Birthday*, edited by Rui Morais, Delfim Leão, Diana Rodríguez Pérez & Daniela Ferreira, 502–509. Archaeopress, 2019. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=5845660>.
- Frösén, Jaakko. "Uskonto hellenistisessä maailmassa." Teoksessa *Antiikin myytit ja uskonnot*, toimittaneet Maarit Kaimio, Paavo Castrén & Jorma Kaimio, 64–86. Helsinki: Otava, 1979.
- Johnston, Sarah Iles. "Demeter, Myths, and the Polyvalence of Festivals." *History of Religions* 52, no. 4 (2013): 370–401. <https://doi.org/10.1086/669646>.
- Keller, Mara Lynn. "The Eleusinian Mysteries of Demeter and Persephone: Fertility, Sexuality, and Rebirth." *Journal of Feminist Studies in Religion* 4, no.1 (1988): 27–54. <http://www.jstor.org/stable/25002068>.
- Murray, Alexander S. *Who's Who in Mythology: Classic Guide to the Ancient World*. 2nd ed. London: Bracken, 1988.
- Pietilä-Castrén, Leena. *The Graeco-Roman Terracotta Figurines of Finland and their Collectors*. Helsinki: Suomen Ateenan-instituutin säätiö, 2007.

- Pisani, Marcella. "The Collection of Terracotta Figurines in the British School at Athens." *The Annual of the British School at Athens* 101 (2006): 296–368.
<http://www.jstor.org/stable/30073261>.
- Richardson, Nicholas. "Demeter." In *The Oxford Classical Dictionary 4th ed*, edited by Simon Hornblower, Antony Spawforth & Esther Eidinow. Oxford: Oxford University Press, 2012.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568>.
- Ridgway, Brunilde Sismondo. "Birds, 'Meniskoi,' and Head Attributes in Archaic Greece." *American Journal of Archaeology* 94, no. 4 (1990): 583–612.
<https://doi.org/10.2307/505121>.
- Spaeth, Barbette Stanley. "Greek Gods or Roman? The Corinthian Archaistic Blocks and Religion in Roman Corinth." *American Journal of Archaeology* 121, no. 3 (2017): 397–423. <https://doi.org/10.3764/aja.121.3.0397>.
- Spaeth, Barbette Stanley. "The Goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief." *American Journal of Archaeology* 98, no. 1 (1994): 65–100.
<https://doi.org/10.2307/506222>.
- Sturgeon, Mary C. "Greek Funerary Busts." *Archaeology* 28, no. 4 (1975): 230–238.
<http://www.jstor.org/stable/41710169>.

